

Přehled činnosti Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v roce 1980

PAMÁTKOVÁ PÉČE

Ochrana kulturních památek a péče o ně je trvalým úkolem, proto i v uplynulém období pokračovaly akce, o kterých bylo na stránkách Staleté Prahy již referováno. Slavnostním okamžikem ovšem je, podaří-li se rozsáhlou akci památkové obnovy ukončit. A to tím spíše, jde-li o tak významnou památku, jakou je bývalý Anežský klášter. Tento rozsáhlý areál je postupně rehabilitován a v roce 1980 byla předána veřejnosti druhá část, v níž byly dokončeny expoziční prostory Národní galerie pro stálou výstavu českého umění 19. století. K úplnému zakončení rehabilitace celého areálu zbývá ještě konečná úprava sakrálních objektů, k nimž se přiřazuje i uplatnění zbytků minoritského kláštera. Zpřístupněná část areálu již dnes působivě dokládá velké úsilí naší socialistické společnosti o zachování kulturního dědictví.

Významnou složkou památkové péče je údržba a obnova památek. Proto se v praxi památkové péče promítají pracovní výsledky stavebních podniků, zejména Pražského stavebního podniku. Záporně lze v současné době hodnotit vysokou rozestavenost památkových akcí.

Pražské středisko se i v tomto roce věnovalo řešení otázek koncepčního charakteru v návaznosti na panelovou diskusi o hlavních problémech pražské památkové péče, která proběhla v roce 1979. (Zpravodaj dobrovolných aktivů památkové péče a ochrany přírody, Praha 1979.)

Největší podíl pozornosti Pražského střediska si vyžádalo sledování územně plánovacích úkolů, k nimž patří zejména závěrečné fáze „Územně plánovací prognózy pražské památkové rezervace“, projektové přípravy menších i rozsáhlých památkových akcí, provádění památkového dozoru u akcí realizovaných a samozřejmě i sledování restaurátorských prací. Celkem bylo sledováno 398 akcí v celkovém finančním objemu 242 miliónů Kčs. K nejvýznamnějším patřily rekonstrukce a restaurátorské práce v Národním divadle, v zámku Troja, v Clam-Gallasově paláci a v řadě významných sakrálních objektů s cennými interiéry. Některé z nich jsou dotčeny výstavbou metra (např. kostel Nejsv. Trojice), v jiných probíhá komplexní obnova interiéru a jeho mobiliáře (např. v kostele sv. Klimenta v Karlově ulici a u sv. Markéty v Břevnově). Tyto akce kladly vysoké nároky i na dokumentační práce.

Pražské středisko se dále zabývalo přípravou sanace Čertovky, uvažovanou výstavbou areálu fakultních nemocnic na Karlově, dořešením pankráckého předmostí mostu Klementa Gottwalda a dalšími problémy tohoto charakteru.

V neposlední řadě se musíme zmínit také o přípravných pracích, prováděných v souvislosti s uvažovaným budováním vyššího stupně dokumentace v návaznosti na automatizovaný informační systém resortu kultury a městský informační systém Národního výboru hlavního města Prahy.

Josef Mayer

ARCHEOLOGIE

Činnost archeologického útvaru se omezila na provádění záchranných výzkumů, na zpracování jejich výsledků a na památkovou péči v trasách metra.

Závažnými poznatky k raným dějinám Prahy přispěly zejména výkopy na Malé Straně, kde dosud poměrně omezená stavební činnost přinesla jen málo archeologických nálezů. Z výzkumů (Josefská čp. 626/III) byl získán významný materiál dokládající vyšší stáří levobřežního sídliště.

Pod sklepem domu čp. 150/I v Karlově ulici byly sledovány starší fáze osídlení, stejně jako v ambitu kláštera sv. Jakuba na Starém Městě, kde kromě horizontů z doby budování kláštera byly zjištěny i pozůstatky osídlení z doby před jeho založením.

Na výzkum pravěkého osídlení v Dolní Liboci navázal výzkum raně středověké osady, který velmi významně přispívá k poznání středověkých vsí v pražské aglomeraci.

Na staveništích metra se soustředila pozornost zejména na trasu I B, protože další dvě trasy pokračují pouze v menším rozsahu na prodloužených úsecích. Při stavbě prodloužení trasy II C byly nalezeny mezi jiným dubové piloty ze středověkých mlýnů na zrušených říčních ramenech u Karlína. Při stavbě stanice Anděl na Smíchově byl odkryt pravěký objekt ze střední doby bronzové, na staveništi v Radlicích byly provedeny přípravné práce pro výzkum středověké vesnice. Při stavbě vestibulu stanice náměstí Republiky na rohu ulice Havlíčkovy a Na Florenci byly zjištěny zbytky první pražské továrny na kameninu a porcelán, založené zde v roce 1791. Dokončoval se výzkum staveniště metra na Karlově náměstí, který sledoval osídlení předcházející výstavbě Karlova města a související se starší zástavbou okraje terasy.

Z hlediska památkové péče se trasa I B metra projevila jako dosud nejsložitější. Soustředěná pozornost byla věnována zejména kostelům Panny Marie Sněžné na Jungmannově náměstí a Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici. Především tento kostel, který je navíc v havarijním stavu, si vyžádal speciální zajišťovací práce včetně toho, že bylo nutno demontovat a na dobu stavby přemístit vybavení interiéru.

Pro doplnění naší představy o terénu středověkého města a o charakteru jeho zástavby nebylo bez významu ani sledování a dokumentace výkopů pro inženýrské sí-

tě (např. na Újezdě, v Harantově ulici a v Nebovidské ulici, v Petřínských sadech, v Karmelitské, na náměstí 14. října, Na Perštýně, v Klimentské a ve Vodičkově ulici). Tyto výkopy zachytily mj. i ojedinělé hroby (Opatovická ulice), zdivo zrušených objektů (městské opevnění na Újezdě nebo u Prašné brány) i staveb zcela neznámých, pozůstatky středověkých objektů zapuštěných do terénu (např. v Hellichově ulici) nebo i zbytky středověkého vodovodního potrubí.

Ladislav Špaček

OCHRANA PŘÍRODY

Akce státní ochrany přírody v Praze byly zaměřeny k plnění úkolů v souladu se zněním koncepce dalšího rozvoje státní ochrany přírody v Praze do roku 1990. Lze je shrnout do několika okruhů:

První se týká evidence a dokumentace významných přírodních hodnot, zejména chráněných či k ochraně navržených území, ale i hodnotné zeleně. Jde např. o základní inventarizační průzkumy vyšších rostlin a vybraných skupin hmyzu. Dále o tzv. záchranné průzkumy, kde se zjišťují údaje o územích sice přírodně hodnotných, ale z důvodů nutné výstavby odsouzených k zániku, o nichž musí zůstat zachován alespoň dokladový materiál. V roce 1980 byly ukončeny inventarizační průzkumy rostlin v územích Zlatnice v Praze 6 a Skalky v Praze 5, pokračovaly v územích meandru Botiče v Praze 10 a v Radotínském údolí v Praze 5. Průzkum vybraných skupin hmyzu byl ukončen u území Čimické údolí, Jabloňka, Okrouhlík v Praze 8 a Prosecké skály v Praze 8 a 9, pokračoval v územích Sedlecké skály, Roztocký háj, Tiché údolí v Praze 6, Klánovický les v Praze 9, Pod Žvahovem, Homolka-Přídolí, Barrandovské skály, Chuchelský háj a Radotínské údolí v Praze 5.

Ze záchranných výzkumů je před dokončením průzkum botanický a entomologický u dvou izolovaných pískovcových vršků severně od Běchovic v prostoru budoucího sídelního útvaru. Průzkum ukázal značný význam těchto malých skalnatých izolovaných ploch pro uchování některých vzácných pískomilných a teplomilných organismů, které v okolní plně zemědělsky využívané krajině žít nemohou. Zároveň je to i významný doklad jejich původního přirozeného rozšíření u nás. Podobný průzkum pokračoval na dvou diabasových vrších u Malé Ohrady v Praze 5, zahrnutých do výstavby Jihozápadního Města.

Komplexní průzkum by ovšem musel provádět velmi početný tým specialistů nejméně pět až deset let. Proto se musíme omezit pouze na skupiny mající tak úzkou vazbu na území, že mohou ukázat i specifické hodnoty zkoumaného materiálu.

Dále pokračovaly práce na mapování a vyhodnocování významné zeleně. Základní vymapování (1:5000) a vyhodnocení krajiny i zeleně mimo zastavěné části území Prahy (extravilán) bylo zcela ukončeno. V zastavěné části byla pozornost soustředěna především k připojeným obcím. Práce byly dokončeny v obcích Stodůlky, Slivenec, Třebonice, Zadní Kopanina v Praze 5, Hrnčíře v Praze 4, Nebušice,

Lysolaje a Suchdol v Praze 6. Tyto práce dále pokračovaly v obci Lahovice v Praze 5.

Druhým okruhem činnosti je ochranný dozor, tj. pravidelné kontroly chráněných a k ochraně navržených území (v roce 1980 bylo každé z nich prohlédnuto pracovníky Pražského střediska nejméně dvakrát), jednak je to součinnost při všech akcích, které do přírody v Praze zasahují — v roce 1980 jich bylo 1395.

Třetí okruh zahrnuje nové návrhy na chráněná území a objekty, přípravu podkladů k jejich vyhodnocení a vyhlášení. Je to práce značně složitá a dlouhodobá, která naráží na nedostatky v evidenci i nepochopení vlastníků či uživatelů území. V roce 1980 pokračovaly přípravy podkladů k území Krčský les, Šance-Točná, Cholutická bažantnice, V hrobech a Milíčovský les a rybníky v Praze 4, Housle a rozšíření státní přírodní rezervace Roztocký háj-Tiché údolí v Praze 6, háje Klapice a Staňkovka a vybrané areály v Radotínském a Řeporyjském údolí, dále území Homolka-Přídolí a U Háňů v Praze 5, vrch Ládví v Praze 8, Klánovický les, Xaverovský háj a Vinořský park v Praze 9 a obora v Uhříněvsi v Praze 10. Dále byl proveden výběr stromů (rostoucích mimo lesy a parky) vhodných k ochraně jako chráněné přírodní výtvo-ry.

Čtvrtým okruhem činnosti je péče o chráněná území, kterou podle znění zákona č. 40/56 Sb. musí zajišťovat orgány a organizace státní ochrany přírody. Jde o řádné označení území v terénu (tabule se státním znakem, hraniční sloupky, vysvětlující tabule, atd.), jednak o akce směřující ke zlepšení ochrany cenných přírodních prvků před negativními vlivy, ať přirozenými či nepřirozenými. V rámci těchto činností byla v roce 1980 označena území Víznerka v Praze 6, Havránka a Salabka v Praze 7, doplněno a opraveno označení u území Branické skály v Praze 4, Prokopské údolí v Praze 5, Divoká Šárka v Praze 6, Zámky, Velká skála a Čimické údolí v Praze 8, Satalická bažantnice v Praze 9 (ve spolupráci s MNV Satalice). Ochranné oplocení či zábradlí bylo zbudováno u území Podhoří, Salabka, Trojská, opraveno u území V Hrobech. Připravuje se úprava zeleně u území Střešovické skály. Odstraňování nevhodných dřevin a černých skládek bylo provedeno u území Prokopské údolí, Zámky, Podhoří, Baba, Podbabské skály a Homolka-Přídolí. Je třeba říci, že tyto práce je nutné zajišťovat pravidelně, každoročně, že jde o práci cyklickou, nikdy nekončící.

Pátým okruhem je činnost kulturně-výchovná, směřující k výchově občanů ke správnému vztahu k přírodě a poznávání jejích zákonitostí s tím, aby se při jakémkoliv činnosti snažili přírodu co nejméně narušit. K tomu v první řadě směřují soutěže pro mládež s ochrannou tematikou. V roce 1980 i 1981 pokračovala spolupráce pražských ochránců přírody při soutěžích „Biologická olympiáda“ a „Natura semper viva“. Pražské středisko pak samo uspořádalo v roce 1981 již VI. ročník soutěže „Poznej a chraň pražskou přírodu“. Ve spolupráci s aktivem dobrovolných pracovníků v Praze 10 pokračovala příprava k otevření naučné stezky v údolí Botiče a ve spolupráci se SSM — hnutím Brontosaurus — byla v červnu 1981 otevřena první

etapa naučné stezky v Prokopském údolí. Zatím nejrozsáhlejší kulturně výchovnou akcí útvaru státní ochrany přírody Pražského střediska byla výstava k dvacátému výročí činnosti státní ochrany přírody na území Prahy, zpřístupněná 5. listopadu 1980 v budově Národního muzea na Václavském náměstí. Výstava ukázala přírodní bohatství dosud v Praze zachované i možnosti a způsoby, jak toto bohatství zachovat a rozumně využívat.

Dalším okruhem činnosti je spolupráce s jinými orgány, organizacemi i občany. Pracovníci státní ochrany přírody nemohou pracovat izolovaně, naopak pouze úzkou spoluprací s dalšími složkami veřejnosti mohou dosahovat kladných výsledků. Ke zlepšení vzájemné informovanosti po odborné i praktické stránce byl již dříve při Pražském středisku jako poradní orgán ředitele zřízen „Poradní sbor pro otázky státní ochrany přírody“, jehož členové jsou jednak odborníci z vědeckých institucí, jednak iniciativní pracovníci orgánů a organizací NVP. Na společných schůzkách i individuálními konzultacemi je dosahováno lepších a objektivnějších výsledků při řešení problémů. Velkými pomocníky profesionálních ochránců jsou dobrovolní pracovníci státní ochrany přírody, konzervátoři a zpravodajové, jejichž činnost se podařilo dále prohloubit a zkonkretizovat.

V roce 1980 došlo také k ustavení Městského výboru Českého svazu ochránců přírody (ČSOP), samostatné dobrovolné organizace, sdružující všechny zájemce o ochranu přírody u nás. Kromě Městského výboru se postupně formují a pracují základní organizace ČSOP, z nichž některé již v roce 1980 velmi aktivně pomáhaly při údržbě chráněných území v Praze. Vzhledem k tomu, že některá chráněná území pokračují i za hranice Prahy, je udržován kontakt i s pracovníky státní ochrany přírody Středočeského kraje.

Odborníci útvaru státní ochrany přírody Pražského střediska se pravidelně zúčastňují jednání dalších klíčových orgánů a organizací NVP, např. Komise životního prostředí NVP, kolegia Útvaru hl. architekta hl. města Prahy. Spolupracují i s příslušnými vědeckými institucemi ČSAV, Národním muzeem, Pražskou botanickou zahradou.

Jaromír Strejček

ÚSEK KULTURNĚ VÝCHOVNÉ PRÁCE

Jednou z důležitých činností Pražského střediska je jeho působení kulturně výchovné.

Především mládeži jsou určeny soutěže, známé pod názvem Poznej a chraň památky Prahy a Poznej a chraň pražskou přírodu. Jejich posledních ročníků se již zúčastňuje na sedm tisíc mladých Pražanů i mimopražských milovníků našeho hlavního města, a to z řad žáků základních škol, studentů gymnázií a středních odborných škol i učňů z pražských závodů a továren. Příspěvky mnoha z nich překvapují vysokou úrovní zpracování.

Téma XVI. ročníku soutěže Poznej a chraň památky Prahy, věnovaného 60. výročí založení KSČ, zdůrazňovalo úctu k práci bezejmenných dělníků a řemeslníků minulých dob, z jejichž rukou vzešly hodnoty dodnes dochované, které jsou jediným pomníkem jejich zručnosti, umu a pile.

První ceny v tomto ročníku získaly v jednotlivých kategoriích práce Michala Solára ze ZDŠ v Praze 5, Jiřího Zavadila z gymnázia v Praze 4 a kolektiv SPV Interhotelu Ambassador.

VI. ročník soutěže Poznej a chraň pražskou přírodu upozornil především na místa, která si dodnes zachovala svou přirozenou květenu a zvířenu, na strmé skalnaté svahy v údolí Vltavy a některých pražských potoků. Aby ani v budoucnu nebylo toto prostředí narušeno, musí být lidé poučeni a přesvědčeni o nutnosti jeho ochrany. Nejlepší práci v tomto oboru odevzdali Josef Mrázek ze ZDŠ v Praze 1 a Vlasta Fabanová ze Střední zdravotnické školy v Praze 4.

Smysl obou soutěží lze charakterizovat slovy, která na XVI. sjezdu KSČ pronesl Gustáv Husák, a to, že člověk nachází pocit uplatnění a plného uspokojení pouze v aktivní a uvědomělé činnosti, která má živý, tvůrčí charakter a tak získává jeho rozum i srdce. A podaří-li se získat rozum a srdce mladé generace pro ochranu našeho kulturního a přírodního bohatství, bude poslání soutěží Poznej a chraň více než naplněno.

V publikační činnosti pokračovalo Pražské středisko především vydáním Soupisu památek revolučního a dělnického hnutí, KSČ a protifašistického odboje — Praha pokroková. Tato publikace představuje až dosud nejúplnější přehled informací o úseku památkového fondu Prahy, jehož hodnota je dána jeho vztahem k pokrokovým historickým událostem.

V tisku je již další svazek Staleté Prahy (XIV), který má vyjít v roce 1984. Obsahové zaměření napovídá její titul — Praha husitská.

Pro své dobrovolné spolupracovníky i všechny zájemce připravilo Pražské středisko jako pracovní pomůcku soupis 359 kašen, fontán a okrasných vodních ploch v Praze (dle evidence Pražského střediska k 31. 12. 1980). Tyto vodní zdroje nejen obohacují město estetickými a uměleckými hodnotami, ale mají i pozitivní vliv na životní prostředí. Smyslem zveřejněného soupisu pak je především získání přehledu o stavu a provozu všech zjištěných vodních zdrojů a snaha zabezpečit jejich uchování či vrácení původnímu účelu všude, kde je to jen trochu možné. Přitom Pražské středisko spoléhá na pomoc příslušných orgánů a organizací, dobrovolných pracovníků a všech občanů, třeba jen upozorněním a informací. Uvažovaná reedice soupisu pak bude vyčerpávajícím soupisem a jeho knižní vydání obohatí skromnou řadu pragensistické literatury.

Vydáním publikace Pražská příroda a její ochrana byla zaplněna citelná mezera v literatuře věnované tomuto nad jiné důležitému a aktuálnímu tématu. Texty objasňují geologické poměry, poukazují na přirozenou květenu a zvířenu rostoucí a žijící na území našeho hlavního města, provázejí zájemce pozoruhodnými místy praž-

ských chráněných území, atd. Cílem publikace je ukázat Prahu nejen jako souhrn toho, co vytvořily generace jejích obyvatel, ale upozornit i na neopakovatelnost hodnot, které zde příroda vytvářela milióny let a na možnost, jak je zachovat pro budoucí generace.

Ve stále více vyhledávaném působivém prostředí románského paláce pánů z Kunštátu a z Poděbrad seznamuje Pražské středisko každoročně veřejnost s výsledky své práce. V roce 1981 zde byla zpřístupněna výstava věnovaná významnému úseku českých dějin, období života a vlády Jiřího z Poděbrad. Výstavním exponátem je i sám dům, ve kterém je výstava umístěna. Jeho počátky spadají do druhé poloviny 12. století a patří k nejzachovalejším stavbám z této doby v Praze. Jeho cena je však nejen v jeho architektuře, ale neméně i v tom, že je úzce spjat s osobou českého panovníka Jiřího z Poděbrad. Dům nejenom patřil jeho rodině, ale také on sám zde žil v době, kdy byl zemským správcem a kdy za mladičkého Ladislava Pohrobka řídil zemi. Odtud také v roce 1458 vykročil na český trůn. Snad právě zde se také zrodily a nabývaly konkrétních forem myšlenky, jež později vyústily ve známý a slavný Mírový projekt, pokus o vytvoření mezinárodní mírové organizace. Právě tento projekt zajistil Jiřímu z Poděbrad trvalé místo v českých i evropských dějinách.

Koncem roku 1980 byla při příležitosti dvacetileté činnosti státní ochrany přírody v Praze otevřena v prostorách Národního muzea výstava Pražská příroda a její ochrana. Poprvé od doby vzniku jednoho ze stěžejních útvarů Pražského střediska byli návštěvníci seznámeni s významem i náročností práce tohoto úseku i s tím, kolik oborů činnosti se musí spojit, má-li jejich úsilí vyústit v zachování vyváženého prostředí nezbytného pro život obyvatel stále rostoucího velkoměsta. Výstava, přístupná až do konce roku 1981, dokázala, že i zde lze přírodní hodnoty chránit a uchovávat i vhodně je začleňovat do funkčních ploch města. Nestačí k tomu ovšem jen dodržování zákonných ustanovení, je třeba více: hluboký, skutečný zájem, iniciativní činnost, kázeň i uvědomělou osobní odpovědnost každého z nás. Praha má zatím přírodní hodnoty, jakými se může pochlubit jen málo světových velkoměst, a jejich zachování se proto musí stát samozřejmým zájmem celé společnosti.

Cílem všech pracovníků Pražského střediska je snaha, aby jejich každodenní práce účinně přispívala k zachování dvou nejdůležitějších faktorů kulturního životního prostředí — památkového i přírodního bohatství — pro současné i budoucí generace. Tak velký úkol ovšem nesplní pracovníci památkové péče a ochrany přírody sami. Podmínkou skutečného úspěchu je stále získávání zájmu veřejnosti, orgánů i organizací, aktivistů i dobrovolných spolupracovníků. Bez jejich podpory a pochopení zůstane každá snaha státních orgánů památkové péče a ochrany přírody marná. Získat a zapojit — to je úkolem kulturně výchovné práce Pražského střediska státní památkové péče a ochrany přírody.

Alena Neumannová